

Konstnärernas Riksorganisation.

Till:

Region Jämtland Härjedalen, Box 654, 831 27 Östersund

E-post: region@regionjh.se

Konstnärernas Riksorganisations yttrande över Remiss av förslag till Regional kulturplan för Jämtland Härjedalen 2024–2027, diariern: RUN/12/2021

Konstnärernas Riksorganisation arbetar aktivt med frågor som rör bild- och formkonstnärernas villkor inom kultursamverkansmodellen och lämnar härmed synpunkter på remissversionen av regional kulturplan för Jämtland Härjedalen 2024–2027 med diariern: RUN/12/2021 för våra medlemmars räkning.

Konstnärernas Riksorganisation företräder 3450 professionella bildkonstnärer, konsthantverkare och formgivare i Sverige. Vi arbetar för konstnärlig frihet och goda villkor för bild- och formkonstnärer. I Jämtland Härjedalen har vi 41 medlemmar.

Med vänliga hälsningar

Sara Edström,
riksordförande för Konstnärernas Riksorganisation

Elin Ståhl,
ordförande för Konstnärernas Riksorganisation Jämtland Härjedalen

Konstnärernas Riksorganisation
Växel: 08-54 54 20 80
Adress: Hornsgatan 103, 9 tr, 117 28 Stockholm
E-post: kro@kro.se
Webb: www.kro.se

Kontaktperson:
Jon Brunberg, kulturpolitisk strateg och pressansvarig
Mobil: 070-275 59 29
E-post: jon.brunberg@kro.se

Inledning

Kultursamverkansmodellen har medfört ett ökat regionalt bestämmande över kulturpolitiken. Detta innebär fler möjligheter att utveckla förutsättningarna och forma framtiden för det regionala konstlivet. Kulturplanen är ett underlag för regionens ansökan om statliga medel inom kultursamverkansmodellen. Regionernas fördelning ska främja en god tillgång för länets invånare till sju kulturområden. Ett av dessa områden är "Professionell bild- och formverksamhet" som tillkom 2018. Detta yttrande fokuserar i första hand på de avsnitt i kulturplanen som handlar om kulturskaparnas villkor och professionell bild- och formverksamhet, men även andra avsnitt som har betydelse för våra medlemmar.

Ett vitalt och utforskande konstliv kräver att konstnärerna kan verka under rimliga arbetsvillkor. Bild- och formkonstnärer är en av de konstnärliga yrkesgrupper som har absolut lägst inkomster. Konstnärsnämndens rapport *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor* från 2016 visar att den sammanräknade medianinkomsten för bildkonstnärer är 13 138 kr i månaden före skatt. Det kan jämföras med hela befolkningen vars medianinkomst är 24 172 kr i månaden före skatt.¹

65% av bild- och formkonstnärerna driver sina verksamheter som egna näringsidkare och det finns vare sig anställningar eller kollektivavtal för denna yrkesgrupp. Det behövs satsningar som säkerställer att bild- och formkonstnärer får skäliga ersättningar när de arbetar med till exempel utställningar, gestaltungsuppdrag, föreläsningar eller andra uppdrag för regionala och kommunala arrangörer och andra aktörer med regionalt och kommunalt stöd.

Goda villkor som förutsättning för att uppfylla kulturpolitiska mål

De nationella kulturpolitiska målen, som är vägledande för den regionala kulturpolitiken, anger att "Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling".

Goda ekonomiska och sociala villkor för bild- och formkonstnärerna är en mycket viktig förutsättning för att de kulturpolitiska målen skall kunna uppnås. Utan goda villkor kan de inte vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft, vilket i sin tur påverkar medborgarnas möjligheter att ta del av konst, och den konstnärliga kvalitet som är tänkt att präglade samhällets utveckling.²

Goda villkor är också en förutsättning för att regionerna ska kunna uppfylla sitt särskilda ansvar enligt förordningen om stöd till regional kulturverksamhet (2010:2012) att främja en god tillgång till professionell bild- och formkonst för länets invånare.³

Många offentliga verksamheter följer FN:s globala mål Agenda 2030, något som också lyfts i kulturplanen. Vi vill här lyfta Mål 8 under Agenda 2030 som vägledande

1 Konstnärsnämnden, *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor* (2016), tabell 20.

2 Kulturrådet, *De nationella kulturpolitiska målen*, <<https://www.kulturradet.se/om-oss/sa-arbetar-vi/kulturpolitiska-mal/>>, hämtad 2022-02-25.

3 Sveriges riksdag, *Förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet*, §8.

även för goda villkor för bild- och formkonstnärer: "Anständiga arbetsvillkor främjar en hållbar ekonomisk tillväxt och är en positiv kraft för hela planeten".⁴

Övergripande intryck och kulturskaparnas roll

Vårt övergripande intryck av kulturplanen är att den speglar på ett bra sätt den verklighet som råder för våra medlemmar. Här uttrycks tydligt att kulturskaparna har en viktig roll i samhället och att det fria konstnärliga skapandet har ett egenvärde.

Kulturskaparnas roll i samhället tas upp redan i **kapitel 1 på sidan 3**: "Jämtlands län har ett livskraftigt och starkt näringsliv med många entreprenörer och småföretag. Fram träder kulturskaparna som kärnan i de kulturella och kreativa branscherna. ... Kultur är bra för en massa saker, men för att den ska kunna vara det behöver den vara fri. Många för i dialogerna, som förts under arbetet med Kulturplanen, fram kulturens eget värde och vikten av att både politik och tjänstepersoner, håller 'armlängds avstånd' till innehållet i det som skapas".

Ytterligare ett kvitto på att kulturplanen betonar kulturskaparnas värde hittar vi under **kapitel 3.1 Våra fokusområden** där "De professionella kulturskaparnas villkor och kulturella och kreativa branscher" är ett av regionens fokusområden. Samtidigt lyfts i kulturplanen den speciella situation som råder i länet: "Den kulturella infrastrukturens särprägel i Jämtland Härjedalen utgörs av de många små kulturaktörerna, det mångfaldiga föreningslivet."

I **kapitel 4 om kommunernas roll för kulturlivet i länet** står det att "Region Jämtland Härjedalens roll gentemot kommunerna är främst strategisk, kompletterande och inriktad på samverkan" och att det är "i kommunerna det händer". Vi anser att regionen borde kunna ta en mer framträdande operativ roll för att utveckla det professionella kulturlivet i länet och den infrastruktur som krävs för detta, som till exempel genom att skapa en konsthall med regional huvudman (se nedan).

I **kapitel 5 om civilsamhällets aktörer** står det på sidan 10 att "Samspelet mellan professionell och ideell kulturverksamhet är en förutsättning för att tillgängliggöra kultur till alla invånare i länet". Men i Jämtland Härjedalen så är det tydligt att det saknas satsningar på professionella bild- och formverksamheter inte minst i form av utställningsplatser. Det innebär att de ideella krafterna täcker upp där de professionella satsningarna saknas, något som också formuleras i kulturplanen. "De konstföreningar som återstår och de konstnärsdrivna initiativen har i en allt större omfattning fått axla rollen som utställningsarrangörer. Deras arbeten vilar på ideell basis vilket framåt inte borgar för en robust och långsiktig infrastruktur för konsten i länet".

Fokusområden – tillgänglighet och delaktighet

Digital kulturutveckling

När det gäller tillgänglighet vill vi särskilt lyfta frågan om digital kulturutveckling (avsnitt 6.1.3). "Den digitala utvecklingen berör kulturektorns alla delar" står det i kulturplanen på sidan 16. "Den berör hur man producerar, dokumenterar, kommunicerar och sprider kultur. Den påverkar också hur vi konsumerar kultur. Digitalisering gör det lättare att sprida kultur, men utmanar upphovsrätten och möjligheten att ta betalt för konstnärliga produkter".

4 UNDP, *Globala målen*, <www.globalamalen.se>, Mål 8, hämtad 2022-02-15.

I april 2019 antogs ett EU-direktiv om upphovsrätt och närstående rättigheter på den digitala inre marknaden, det så kallade DSM-direktivet. Direktivet är sedan 1 januari 2023 infört i svensk lag och Konstnärernas Riksorganisation bevakar de nya reglernas tillämpning vad avser kraven på skäliga ersättning för upplåtelser av upphovsrätt och samarbetar med Bildupphovsrätt för att säkerställa att det skrivs strategiska avtal gällande bildlicenser för bild- och formkonst.

Regionens satsningar på digitaliseringens möjligheter bör därför även inkludera kunskap om upphovsrätten och när avtal måste skrivas och ersättning utgå. Vi tycker därför att det är utmärkt att behovet av ökad kompetens inom området lyfts också i kulturplanen på sidan 17 och varför sådana satsningar är viktiga: ”Genom att arbeta för att öka den digitala kompetensen i produktions- och distributionsleden kan kulturutbudet breddas och tillgängliggöras till fler. Det kräver i sin tur ökad kompetens om upphovsrätt för att de professionella kulturskaparna ska få skälig ersättning och därmed fortsatt möjlighet att leva på sitt yrke”.

Kulturens rum och platser – Gestaltad livsmiljö

I avsnittet 6.1.4 om **politiken för gestaltad livsmiljö** vill vi påpeka att det är viktigt att även konst är en del av detta område. Vi vill också tillägga att det är viktigt att lyfta fram att gestaltad livsmiljö inte bara avser konstnärlig gestaltning utan även bör omfatta möjligheter för kultur- och föreningsverksamhet att hyra lokaler till rimliga priser, utrymme för mer tillfälliga eller experimentella konstnärliga uttryck och stöd till lokala konstaktörer.

Det är utmärkt att Region Jämtland Härjedalen på sidan 17 i Kulturplanen uppger att den tillämpar **enprocentsregeln** vid ny-, till- och ombyggnationer och att regionen vill inspirera fler kommuner, kommunala bolag och privata aktörer att tillämpa enprocentsregeln.

Den offentliga konsten är ett av de mest demokratiska och tillgängliga konstnärliga uttryck vi har och innebär en unik möjlighet att upphandla konst av hög kvalitet. Därför bör regionen i dialog med kommunerna erbjuda verktyg som säkerställer att kulturen och konsten finns med i samhällsplaneringen och bebyggelseutvecklingen i hela regionen. När det byggs mycket i länet borde regionen överväga möjligheten att avsätta en del av de medel som genereras av enprocentsregeln till en pott för att finansiera offentlig konst i delar av regionen där det inte byggs lika mycket.

Det är också utmärkt att region Jämtland Härjedalen vill ”genom dialog, rådgivning och samordning öka förståelsen för den konstnärliga gestaltningens betydelse vid utveckling av offentliga miljöer”.

Det är bra att regionen startat ett **Designcentrum** för att verka för omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer. **Ett resurscentrum för professionell bild- och formkonst** som just nu utreds inom regionen också kan bli en viktig samverkanspartner i arbetet med gestaltad livsmiljö.

Fokusområden – De professionella kulturskaparnas villkor.

Avsnittet om de professionella kulturskaparnas villkor (avsnitt 6.3) är både omfattande och insiktsfullt. Vi uppskattar särskilt att regionen framhåller vikten av att de professionella kulturskaparna ska ha skälig ersättning för sitt arbete. ”Arvodering ska följa nationella intresseorganisationers riktlinjer. **MU-avtalet**, det vill säga medverkande- och utställningsersättning (sic), ska tillämpas vid utställningar och vid anställning av enskilda kulturskapare ska kollektivavtal tillämpas i de fall sådana finns. Genom överenskommelser, projektstöd och stipendier kan kulturskapare öka

sin möjlighet att vara verksamma, experimentera och våga ta risker i sitt konstnärskap. Enprocentsregeln har även den stor betydelse för professionella kulturskapare, särskilt inom bild och form”. Se också avsnittet om MU-avtalet nedan.

Vi tycker också att det är utmärkt att Region Jämtland Härjedalen i samverkan med Region Västernorrland har etablerat ett **interregionalt KLYS-samråd** för löpande dialog med de professionella kulturskaparna där deltagarna representerar konstområdena, ord, ton, scen/film och bild/form. Vi ser det som särskilt viktigt att konstnärer ges möjlighet att bidra med sakkunskaper i specifika frågor som rör deras verksamheter.

Ett utvecklingsbehov som lyfts fram i kulturplanen är att öka möjligheterna att vara yrkesverksam kulturskapare i Jämtlands län. ”Regionen ska underlätta för professionella kulturskapare att bo och verka i länet. Genom att stimulera till samarbeten och utveckling av kreativa miljöer, kan initiativ fångas upp och utvecklas”. För bild- och formkonstnärerna i länet skulle till exempel ett kommunalt eller regionalt utställningsrum kunna betyda mycket (se nedan).

Resurscentrum för konst

I våra yttranden på andra regionala kulturplaner brukar vi särskilt lyfta **Resurscentrum för konst i Norrbotten** som ett exempel för andra regioner att inspireras av och vad vi har förstått från samtal med de av våra medlemmar som är verksamma i Norrbotten har resurscentret varit mycket betydelsefullt för att stötta och utveckla det regionala konstlivet. Därför är det utmärkt att det på sidan 22 står att ”Möjligheten att införa ett Resurscentrum för bild och form ska utredas” som ett komplement till Bildkonsten Jämtland Härjedalen. Vi instämmer med kulturplanens formulering i en fotnot att ”Ett Resurscentrum för Konst skulle bidra till att stärka det professionella konstlivet i regionen genom uppdragsförmedling, utställningsmöjligheter och skräddarsydda utbildningar för konstnärer och konsthantverkare. Ett resurscentrum skulle driva samarbeten och projekt som stärker konstscenen och därigenom skapar ett rikare kulturliv”.

Professionell bild- och formverksamhet

Bildkonsten är den enda verksamhet inom bild och form i Jämtland Härjedalen som får stöd genom kultursamverkansmodellen. Den gör vad vi erfar ett viktigt och uppskattat arbete för att främja konsten i länet med små resurser. Vi rekommenderar att den verksamheten kompletteras med **utställningsverksamhet** och ett **resurscentrum** för de professionella bild- och formkonstnärerna i länet.

Utställningsmöjligheter

Utställningar är ett av de viktigaste sätten som bild- och formkonstnärer möter sin publik på. Vi tycker därför att det är mycket anmärkningsvärt att det, vad vi förstår, inte finns en enda utställningsarrangör för samtida bild- och formkonst med offentlig huvudman i länet.

I kulturplanen konstateras på sidan 27 att möjligheterna för bild- och formkonstnärer att ställa ut i länet är få och att de utställningsplatser som finns i huvudsak drivs på ideell basis. ”Förutsättningarna för att kunna ta del av och ställa ut bild och form i länet har under det senaste 10-15 åren minskat. Majoriteten av de privata konstgallerierna har lagt ned sina verksamheter, det finns inte någon offentligt driven konsthall eller institution som visar samtidskonst och konstföreningarna har även de minskat i antal. De konstföreningar som återstår och de konstnärsdrivna initiativen har i en allt större omfattning fått axla rollen som utställningsarrangörer. Deras ar-

beten vilar på ideell basis vilket framåt inte borgar för en robust och långsiktig infrastruktur för konsten i länet.”

Vi rekommenderar att regionen satsar på att skapa **en konsthall för samtidskonst**. Den kan drivas antingen av regionen som huvudman eller i samarbete med till exempel Östersunds kommun. En sådan satsning skulle kunna lyfta konstlivet i länet rejält. Det skulle stärka de nu verksamma konstnärerna och möjliggöra för fler yrkesverksamma konstnärer att etablera sig i länet vilket skulle skapa positiva bieffekter på kulturlivet i stort. Det vore en satsning som också skulle ge förutsättningar för statligt stöd.

Bild- och formkonstnärer har bland de lägsta inkomsterna bland kulturskaparna. Det är inte acceptabelt att de också arbetar på ideell basis med att tillgängliggöra professionell bild- och formkonst för länets invånare. Det offentliga måste agera förebildligt och tillse att skäliga ersättningar utgår för arbete i verksamheter som gör ett viktigt arbete med att tillgängliggöra bild- och formkonst för invånarna i Jämtland Härjedalen.

MU-avtalet

Det är glädjande att det tydligt står i kulturplanen på sidan 28 att regionen följer **Avtalet för medverkans- och utställningsersättning** (MU-avtalet) och våra avtalsrekommendationer. MU-avtalet reglerar ersättningar till bild- och formkonstnärer vid utställningsuppdrag. Avtalet är bindande för statliga aktörer men skall vara vägledande för alla utställningsarrangörer med offentlig finansiering. Avtalet är idag branschpraxis men följs ofta bara delvis.

Inte minst på grund av bild- och formkonstnärernas låga inkomster är det mycket viktigt att stat, regioner och kommuner tydligt deklarerar att man skall sluta avtal enligt branschpraxis och de standardavtal som finns inom kultursektorn och agera förebildligt när det gäller arvodering, så att inte bild- och formkonstnärer och andra kulturutövare arbetar gratis åt regionen eller de verksamheter som regionen stöttar, något som är oacceptabelt. Därför är det också av största vikt att det skrivs in strategiskt viktiga dokument, som kulturplanen, att MU-avtalet skall följas.

För bild- och formkonstnärer är det en stor utmaning att de inte får betalt för den arbetstid de lägger ner före, under och efter utställningar. Vi vill att regionen säkerställer att MU-avtalet alltid tillämpas vid utställningar av bild- och formkonst i länet och att arrangörer och andra konst-, form- och designverksamheter som får regionalt stöd ges ekonomiska förutsättningar att kunna ge skäliga ersättningar vid utställningar, panelsamtal, föreläsningar samt andra uppdrag och projekt. Ett viktigt steg är att tydligt prioritera sådana satsningar i regionens egen budget.

En lösning för att uppnå detta, som Region Kronoberg anammat, kan vara att anslå medel till en **”MU-pott”** som öronmärks för skäliga arvoden till bild- och formkonstnärer som även ideella arrangörer kan ansöka om medel ur, något som kunde vara särskilt lämpligt just på grund av att det inte finns någon offentligt driven konsthall eller institution som visar samtidskonst i Jämtland Härjedalen.

Sammanfattning av förslag

Här nedan sammanfattar vi några av våra förslag i punktform. Vi hoppas att Region Jämtland Härjedalen tar till sig dem och arbetar in dem i den slutliga versionen av kulturplanen.

Konstnärernas Riksorganisation föreslår att:

- skyddet för den konstnärliga friheten och principen om armlängds avstånd skrivs in i regionala styrdokument.
- det skrivs in i kulturplanen att regionen särskilt prioriterar att arbeta för goda villkor för bild- och formkonstnärer som är verksamma i regionen under kulturplaneperioden.
- regionen agerar förebildligt när det gäller arvodering, så att inte bild- och formkonstnärer och andra kulturutövare arbetar gratis åt regionen eller de verksamheter som regionen stöttar
- regionen anslår medel till en MU-pott som öronmärks för skäligena arvoden till bild- och formkonstnärer som även ideella arrangörer kan ansöka om medel ur.
- regionen satsar på att skapa en egen konsthall dedikerad för samtidskonst.
- bild- och formkonstnärernas arbets- och avtalsvillkor tillgodoses och att bild- och formkonstnärernas kompetens tillvaratas inom politikområdet gestaltad livsmiljö.
- regionen stödjer intern och extern kompetensutveckling som belyser digitaliseringens och upphovsrättens möjligheter och utmaningar, även för upphovsrättsinnehavare i länet
- regionen och kommunerna skriver licensavtal med Bildupphovsrätt.
- regionen erbjuder verktyg till kommunerna som säkerställer att kulturen och konsten finns med i samhällsplaneringen och bebyggelseutvecklingen i hela regionen.
- regionen överväger möjligheten att inom stora byggprojekt avsätta en del av de medel som genereras av enprocentsregeln till en pott för att finansiera offentlig konst i delar av regionen där det inte byggs lika mycket.
- regionen gör återkommande kartläggningar av behovet av infrastrukturella satsningar för bild- och formsektorn och anslår medel för riktade näringsbidrag till ateljéföreningar, kollektivverkstäder och andra konstnärliga produktionsplatser i länet.